

NARRACJE PAMIĘCI I ICH ETNOKULTUROWE INTERPRETACJE W MUZEUM WOJENNEGO DZIECIŃSTWA W SARAJEWIE

Magdalena Reksć

*adiunkt, Uniwersytet Łódzki (Łódź, Polska)
magdalena.reksc@wsmip.uni.lodz.pl*

Kategoria pamięci zbiorowej cieszy się w ostatnich latach rosnącym zainteresowaniem przedstawicieli rozmaitych nauk społecznych i humanistycznych, staje się przedmiotem interdyscyplinarnych debat na temat różnych jej wymiarów. Z perspektywy niniejszego tekstu trzeba zauważyć, że cechą wszystkich społeczeństw demokratycznych jest pluralizm pamięci, a więc paralelne występowanie obok siebie rozlicznych wersji pamięci, właściwych różnym grupom społecznym. Dobrze, gdy te odmienne narracje wpisują się w pewne ramy, wspólne dla całej zbiorowości, wskutek czego możliwym jest porozumienie na poziomie ogółu zbiorowości, gorzej, gdy brakuje im punktów wspólnych, jak ma to miejsce, np. w Bośni i Hercegowinie, kraju, gdzie uobecniają się wymierzone przeciwko sobie etniczne narracje pamięci. Jak zauważa, Krzysztof Krysieniel, formuła układu pokojowego z Dayton, ustanowiła etniczność fundamentem państwa, a tożsamość etniczna stała się najwyższą wartością prawno-ustrojową (Krysieniel 2012: 251–260), nic więc dziwnego, że w Bośni brakuje narracji bośniackich, ogólnopaństwowych, które mogłyby spajać całe społeczeństwo.

Postulaty budowy silnego państwa najczęściej wyrażają i nagłaśniają Boszniacy, stanowiący według spisu powszechnego z 2013 r. 50.1% (a więc *de facto* nieznacznie ponad połowę) mieszkańców kraju (Popis 2013), którzy zdają się mieć świadomość tego, że w warunkach prawdziwej demokracji mogliby mieć zdecydowany wpływ na losy kraju. Z drugiej strony bośniaccy Serbowie i Chorwaci cierpią na syndrom tożsamości zagrożonej — obawiając się zdominowania przez Boszniaków, reprodukują narracje oparte na nacjonalizmie, wątkach martyrologicznych i wiktymologicznych.

Nic więc dziwnego, że w takiej sytuacji każdy z trzech narodów konstytutywnych upamiętnia własną wizję wojny, własne ofiary i własnych bohaterów (Brkanic, Grebo). W tym kontekście Muzeum Wojennego Dzieciństwa (*Muzej ratnog djetinjstva*) w Sarajewie zwraca szczególną uwagę. Z jednej

strony reklamowane jest jako projekt apolityczny, poświęcony dzieciom jako ofierze zbiorowej, bez etnicznych etykiet, z drugiej zaś pogłębiona analiza narracji w nim prezentowanych prowadzi do konstatacji, że Muzeum prezentuje boszniacką wizję historii.

Geneza muzeum sięga 2013 r. kiedy ukazała się książka Jasminka Halilovicia *Dzieciństwo podczas wojny (Djetinjstvo u ratu)*, składająca się z krótkich wspomnień ponad tysiąca osób, które jako dzieci przeżyły oblężenie Sarajewa. Książka stała się bałkańskim bestsellerem, została przetłumaczona na kilka języków, w tym japoński, a sam autor dzięki finansowemu wsparciu zagranicy założył Muzeum Wojennego Dzieciństwa. Muzeum, podobnie jak wspomniana książka, zdobyło szerokie uznanie międzynarodowe, o czym świadczy przyznanie mu w 2018 roku prestiżowej nagrody Rady Europy *Museum Prize* (War 2017).

Popularność obu inicjatyw Halilovicia wydaje się tkwić w ich zgodności z aktualnymi trendami uczynienia podmiotem badań naukowych dotąd marginalizowanych albo nawet zupełnie pomijanych grup: kobiet, dzieci (Duda 2015: 8–12), a nawet zwierząt. O ile cierpienie zawsze budzi współczucie, to cierpienie dziecka wyzwała o wiele silniejsze emocje, zawsze wydaje się niesprawiedliwe. Na popularności muzeum (a wcześniej książki) zaważył również apolityczny — oficjalnie — charakter przedsięwzięcia, nagłaśniano jego ponadetniczny wymiar, co w bośniackiej rzeczywistości jest rzadkością. Podkreśla się, że muzeum służyć ma upamiętnianiu niezasłużonej tragedii dzieci, bez zastanawiania się nad ich etnicznym pochodzeniem.

Jednakże bliższe przyjrzenie się treści narracji nie pozostawia wątpliwości, że pozostaje ona w zgodzie z boszniacką postacią pamięci zbiorowej, większość bohaterów ma muzułmańskie imiona, a ich relacje, dotyczące na ogół przyziemnych spraw, osadzone są na historyczno-politycznym tle odpowiadającym boszniackiej interpretacji konfliktu. Choć zbiory oficjalnie nie zawierają informacji o samej wojnie, jej przyczynach i przebiegu, to przecież odwiedzających ogarnia naturalna refleksja, że ktoś ponosi odpowiedzialność za tragedię niewinnych istot. Tak więc nasuwa się spostrzeżenie, że prezentowana w muzeum narracja ma charakter etnonarodowy, boszniacki i niestety nie sprzyja budowie atmosfery pojednania w Bośni, nawet jeśli Muzeum prowadzi również działalność na rzecz upowszechniania pokoju (Halilović 2015).

Badacze zajmujący się problematyką pojednania wskazują, że podstawową przesłanką, niezbędną do sukcesu takiego procesu jest rozliczenie zbrodni i trudnej historii, po to by na tej podstawie można było budować dia-

log ku wspólnej przyszłości. Niestety, w Bośni funkcjonują trzy odrębne wizje przeszłości, a bohaterowie jednych są wrogami dla drugich, co sprawia, że pomiędzy narodami konstytutywnymi nie ma płaszczyzny porozumienia.

Na zakończenie warto wspomnieć, że tradycyjne muzea rzadko są obiektywne, że zazwyczaj korespondują z wizją właścicieli i sponsorów, że nie tylko gromadzą zbiory, ale także mają za zadanie je w pewien sposób opisać i wytłumaczyć (Kącka 2015: 72). W takich muzeach nie ma miejsca na swobodny, niczym nieograniczony przepływ myśli. Dobór eksponatów i sposób ich prezentacji, a także opatrywane nimi treści determinowane są optyką rzeczywistości twórców (Rampley 2012: 5–6). Próbą przewyciężenia tego zjawiska ma być tzw. muzeum krytyczne, a więc instytucja otwarta na wszelkie narracje i polemiki. Próby budowy takiej podjął się znany historyk sztuki Piotr Piotrowski, obejmując stanowisko kierownika Muzeum Narodowego w Warszawie, ale jego plany podążania z nurtem światowych trendów napotkały opór w polskiej rzeczywistości, sam Piotrowski po kilku miesiącach zrezygnował, a swoje doświadczenia i refleksje zawarł w książce *Muzeum krytyczne* (Piotrowski 2011). Jeśli Polacy nie okazali się chętni zaakceptować „krytycznej”, a nie „tradycyjnej” wersji muzeum, trudno oczekiwać, by gotowe na taki krok były nacje postjugosłowiańskie, zwłaszcza że historia dzieli je wyjątkowo mocno, a na tym ciągle niestabilnym politycznie obszarze nauki humanistyczne i społeczne chce się traktować jako instrumenty wspierające rację stanu.

LITERATURA

- Brkanic, Grebo 2020 — *Brkanic D., Grebo L.* Bosnia Spends €2 Million on ‘Divisive’ War Memorials, <https://balkaninsight.com/2020/01/03/bosnia-spends-e2-million-on-divisive-war-memorials/>, [9.03.2020].
- Duda 2015 — *Duda I.* Danas kada postajem pionir. Djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma. Zagreb–Pula: Srednja Europa — Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2015.
- Halilović 2015 — *Halilović J.* Ideja, misija i vizija Muzeja ratnog djetinjstva, 27.07.2015. <https://djetinjstvouratu.com/muzej/ideja-misija-vizija/> [9.03.2021].
- Hromadžić 2017 — *Hromadžić A.* Samo Bosne nema. Mladi i stvaranje države u posleratnoj Bosni i Hercegovini. Beograd: Biblioteka XX vek, 2017.
- Kącka 2015 — *Kącka K.* Polityka historyczna: kreatorzy, narzędzia, mechanizmy działania — przykład Polski // Narracje pamięci: między polityką a historią. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2015. S. 59–80.

- Krysieniel 2012 — *Krysieniel K.* W cieniu Dayton. Bośnia i Hercegowina między etnokracją i demokracją konsocjonalną. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2012.
- Popis 2013 — Popis 2013. Konačni rezultati. <http://www.statistika.ba/> [9.03.2021].
- Rampley 2012 — *Rampley M.* Contested histories: Heritage and/as the construction of the past: An Introduction // Heritage, Ideology, and Identity in Central and Eastern Europe: Contested Pasts, Contested Presents. New York: The Boydell Press, 2012. S. 1–20.
- Rekšć 2020 — *Rekšć M.*, Komunikacja symboliczna w podaytońskiej Bośni i Hercegowinie // Języki specjalistyczne w komunikacji interkulturowej. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2020. S. 145–157.
- War 2017 — War Childhood Museum, Sarajevo, wins 2018 Museum Prize, 05.12.2017. https://www.coe.int/en/web/sarajevo/news/-/asset_publisher/DuKPIRcf-HuhP/content/war-childhood-museum-sarajevo-wins-2018-museum-prize [9.03.2021].